

UDK 39-05 Kranjčević, M.
Stručni članak
Primljen 20. 7. 2013.
Prihvaćen 8. 4. 2014.

JASMINKA BRALA-MUDROVČIĆ

Sveučilište u Zadru, Odjel za nastavničke studije u Gospiću
Dr. Ante Starčevića 12, HR-53 000 Gospić
jmudrovic@unizd.hr

ETNOGRAFSKI I FOLKLORNI ELEMENTI U KNJIŽEVNOM STVARALAŠTVU MILANA KRANJČEVIĆA

Literarna ostvarenja književnika Milana Kranjčevića dragocjen su izvor za istraživanje otočkoga tradicijskoga života. Iscrpni opisi i bogata informiranost odlike su Kranjčevićeva zapisivanja o gotovo svakom detalju života u Gackoj. Zapisivao je kazivanja povezana s gradnjom kuća, godišnjim običajima, radovima, obrađivanjem polja, pripremanjem jela, jezikom, opisivao zabave, zabilježio mnoge izreke, mišljenja o svijetu i životu. Rad se bavi etnografskim i folklornim elementima u Kranjčevićevim djelima.

Ključne riječi: Milan Kranjčević, regija Gacka, tradicija, etnografija, folklor

Uvod

Književnik Milan Kranjčević svojim je djelovanjem dao velik prinos kulturnomu životu grada Otočca. Njegov se utjecaj osjeća na mnogim područjima djelovanja – od književnosti, kiparstva, znanosti, preko novinarstva do arheologije i vođenja raznih udruga.¹ Kranjčević se posvetio za-

---

¹ Veliko značenje za očuvanje kulture u Otočcu ima osnivanje Katedre Čakavskoga sabora pokrajine Gacke godine 1997, čiji je Kranjčević osnivač i predsjednik do danas. Katedra njeguje i izdavačku djelatnost (objavila je dvadesetak naslova: monografija, etnografskih djela, zbirke poezije, romana), a zajedno s Institutom društvenih znanosti Ivo Pilar, pod pokroviteljstvom Odsjeka za povijesne znanosti HAZU-a, organizirala je 2010. znanstveni skup pod nazivom *Gacka i Otočac u srednjem vijeku*. Kranjčević je autor dviju

vičajnoj kulturi u svim njezinim segmentima, što se odražava i u njegovu književnom stvaralaštvu. Jedan je od konstruktivnijih književnika ovoga kraja, ujedno i zastupnik narodnoga duha; teme kojima se bavi, međutim, poprimaju općeljudsko, univerzalno obilježje, izvlačeći se iz regionalne zatvorenosti.

Autor je rječnika tiskanoga godine 2003. pod naslovom *Ričnik gacke čakavštine – Kompoljski divan*. Stipe Kekez rječnik drži važnim prinosom za proučavanje gacke čakavštine: „Ovo osebujno djelo prvi je dijalektološki deskriptivni rječnik koji se odnosi na zavelebitsku čakavštinu na području rijeke Gacke (...). Rječnik opisuje leksičku građu kompoljske čakavštine (...) u 28000 natuknica, dok je riječi mnogo više, uz brojne frazeme. Građa obuhvaća razdoblje od jednog stoljeća jer se autor pri izradi rječnika koristio i etnografskim bilješkama koji se odnose na Kompolje, provjerivši te riječi kod najstarijih žitelja“ (Kekez 2004: 271). Kranjčević je rječnikom otvorio „obzor života kompoljskog puka, njegovog životnog ritma i iskustva u prošlosti i sadašnjosti, bogatstvo i granice njegovih načina egzistiranja, načina pojavljivanja kroz riječi“ (Kovačević 2005: 127). Taj jezik unio je Kranjčević u svoja književna djela, koja su mu priskrbila solidnu bibliografiju: četiri knjige radio-drama *In tyrannos* (2008); novele *Kičmasa* (2009); bajke *Bajke za maće i 'ne zericu veće* (2009); drame *Suza smaragdna* (2010); pripovijetke *Čarolija kvaka i kava* (2011); roman *Status* (2012).

1. Tematski okvir književnoga stvaralaštva Milana Kranjčevića i folklorna tradicija

Kranjčevićeva su literarna ostvarenja dragocjen izvor za istraživanje otočkoga tradicijskoga života. Kranjčevićeve zapise odlikuju iscrpni opisi i bogata informiranost o brojnim detaljima života u Gackoj. Njegovi zapisi sadrže i kontekstualnu dimenziju, dragocjenu u etnološkom i folklorističkom pristupu, koja uključuje i razmatranja o funkciji folklornih elemenata. Duboko je svjestan posljedica urbanizacije grada Otočca zbog koje se do-

---

knjiga: *Gacka - Program integralnog upravljanja okolišem i održivi razvoj* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005) i *Gačanska tradicijska kuharica - povratak zaboravljenih okusa* (Hrvatska gospodarska komora, Zagreb, 2005). Doprinosio je 2000. godine tekst knjige *Kompolje - narodni život i običaji* autora Jure Grčevića, autor je teksta o Kompolju iz 1998. pod naslovom *Kompolje*, potom slijedi 1999. fotomonografija *Gacka - zemlja i voda* te monografija *Švica* 2003. godine (sva su djela u izdanju Katedre Čakavskoga sabora pokrajine Gacke).

micilno stanovništvo gotovo u potpunosti asimiliralo u gradski način života pa uvelike potiskuje narodne običaje. Kranjčević je svojim djelima dio te tradicijske kulture nastojao očuvati od zaborava. Njegov istraživački rad, mnogobrojni kazivači, literatura, korištenje zapisa i drugih autora umnogome su pridonijeli predstavljanju i očuvanju vrijedne folklorne baštine grada Otočca, kao i mogućnosti razumijevanja kulturnoga, društvenoga i urbanističkoga razvoja ovoga dijela Hrvatske.²

Zanimanje za tradicionalni način života pokazao je Kranjčević pišući knjigu *Gačanska tradicijska kuharica: povratak zaboravljenih okusa*. U njoj su na gackoj čakavštini zabilježeni načini pripremanja jela iz prve polovice 20. stoljeća, koji svojom dokumentarnošću odražavaju socijalni moment života na selu. Prilozi su objavljeni u izvornom obliku, onako kako ih je autor čuo u prenošenju usmenom predajom i time postali ne samo vrijedna baština već i iznimno zanimljivo štivo za buduće generacije, ali i za ljude koji iz poslovnih ili turističkih pobuda žele okusiti hranu svojstvenu tomu kraju.³ Kranjčević je okuse svoga kraja spasio od zaborava, tim više što ovo djelo nije obična kuharica, već knjiga koja s čitateljem komunicira živo, intimno i zanimljivo. Na toj liniji zaustavljanja staroga koje brzo nestaje i usporavanja novoga koje žurno dolazi nalaze se i druga Kranjčevićeva literarna ostvarenja.

1.1. *In tyrannos*

In tyrannos knjiga je u četiri sveska, u kojoj su sabrane svojedobno vrlo popularne radijske humoristične emisije s refleksijom na suvremena događanja u Otočcu i Ličko-senjskoj županiji, ali i izvan nje. Pojedini se zapisi bave općeljudskim temama, te ostaju do danas aktualni. Humor, satira i

² Danas se javlja zanimanje za oživljavanjem tradicija ovoga područja. Organiziraju se izložbe, u Muzeju Gacke postoji stalna postava tradicijskoga oruđa, tradicijske kuće, a narodna se nošnja revitalizira. Shvaćeno je da je „nošnja najistaknutiji i najljepši pokazatelj kulturnog identiteta kroz koji se prelamaju prirodne osobitosti određenog kraja, kulturnopovijesni utjecaj i tijek, vrijednosti i ukus određene sredine“ (Lulić Štorić, Oštrić, Vojnović Traživuk 2005: 8). Samim tim upućuje se na danas privlačnu temu folkloru i turizma, na njihovo značenje, međusobni odnos i zajednički interes. Kranjčević je suorganizator svih folklornih manifestacija te svojim radom umnogome doprinosi očuvanju i oživljavanju hrvatske tradicijske kulture.

³ Svatko će rado kušati, npr. obično jaje, ali pripremljeno tako da se očuva njegov temeljni okus, kako su to radile bake dok su pričale pripovijesti svojoj unučadi oko ognjišta: „Jaje na plevu je ilo ko se spreše začas napravi. Ako je dite gladno, mat ga začas more zadramit jajon na plevu. Na opuvano plevo šparketa, mora biti malo vruće, stuče se edno ili dva jaja, mrvinju posoli i peče dok se ne spečedu“ (*Gačanska tradicijska kuharica* 2005: 6).

ironija prožimaju sve dijaloge glavnih junakinja britka jezika Nanče (Anke) i Malče (Amalija), uz više ili manje skrivenih poruka, kritika, oslikavanja otočke stvarnosti, prilika i razotkrivanja propusta. Posebna vrijednost ove knjige afirmiranje je gackoga čakavskoga dijalekta na kojem je pisana, pri čem je tema svake emisije afirmirala dijalekt. No emisija je morala biti zanimljiva i slušljiva (čitljiva) kako bi privukla pozornost slušatelja, te je bila kreativan i zabavan način revitalizacije gackoga čakavskoga dijalekta. Prvi, treći i četvrti svezak knjige pisani su gackom čakavštinom, ikavsko-ekavskim dijalektom čakavskoga narječja, a u drugom svesku ubačen je i štokavski ijekavski domaći govor Hrvata iz neposredne okoline Otočca.

1.2. *Kičmasa*

I u zbirci novela *Kičmasa* Kranjčević se predstavlja kao veliki ljubitelj jezika. Naime, *Kičmasa* je pisana na standardnom hrvatskom jeziku, ali je u dijalogima sačuvano pravo bogatstvo mjesnih govora čakavskoga i štokavskoga narječja koji se u Gackoj, na tako malenom prostoru, međusobno isprepleću, čuvajući svaki svoju strukturu. Kranjčević je vrlo pomno birao riječi gradeći dijaloge tako da su oni prirodni i kolokvijalni, istodobno škrti i ekonomični, što je i logično jer su likovi uglavnom pasivni promatrači koji ni o čem ne odlučuju. U stilski ujednačenim novelama stalno je prisutan gorak humor koji ne nasmijava, već uozbiljuje. Kranjčević rabi tehniku sveznajućega pripovjedača u svim novelama bez obzira na tematiku. Tematski se novele mogu podijeliti u tri skupine: novele s tematikom počevši od najranije povijesti do kraja Prvoga svjetskog rata, novele s tematikom vezanom uz Drugi svjetski rat i novele sa suvremenom tematikom. Kranjčević je čitateljima prepustio da samostalno oblikuju stavove i promisle o etici likova, da razmisle o vremenu i sustavu vrijednosti o kojem novele govore te da probleme iz prošlosti postave u kontekst današnjice i uoče kako se povijest neprestano ponavlja te da je gotovo nemoguće ostvariti sklad kolektivne i osobne sreće. Svih dvanaest novela govori o tisućljetnom uzaludnom prolijevanju naše krvi za tuđe interese.

1.3. *Bajke za maće i 'ne zericu veće*

Nakon ratnih tema Kranjčević je uronio u bajkoviti svijet, svijet mašte i pobjede dobra nad zlim.⁴ Naime, slojevito je preradio šesnaest narodnih i

---

⁴ Kranjčević njeguje sve ljepote tradicionalne bajke i time se ne uklapa u krug modernih hrvatskih stvaratelja razbijača iluzije klasičnog obrasca (Sunčana Škrinjarić, Ljudevit

autoriziranih bajki i jednu pjesmu te ih objavio pod naslovom *Bajke za maće i 'ne zericu veće*. Izmijenio je imena glavnih likova i lokaliteta i „preveo“ ih na gacku čakavštinu. Time su poznate bajke dobile lokalnu boju i postale bliskije stanovnicima toga kraja. Apstraktni i idealizirani bajkoviti svjetovi postali su puno konkretniji, življi i uvjerljiviji. Topla duhovita dimenzija, koja je osvježila sadržaje i dala im nova značenja, najčešća je posljedica odstupanja od poznatoga. Likovi su zadržali svoje karaktere, ali ih je Kranjčević uspio dodatno obojiti prepoznatljivom nijansom u mentalitetu stanovnika kraja u koji je smjestio radnje, pa većina likova djeluje grublje i sirovije od onih iz poznatih bajki te se stječe dojam da bajkovita čuda i nisu nemoguća, da je život običnoga čovjeka iz susjedstva bajkovitiji od fanastike.

1.4. *Dojčland ... Deutschland*

U Kranjčevićevim djelima nailazimo na brojne oblike komičnoga: od najtežih farsa, preko šala koje dosežu čak i do prostota, kalambura i dosjetki, komedija intrige, komedija situacije, konverzacije, karaktera, sve do satire. Kranjčević ne može odoljeti humoru ni kad se predstavlja kao književnik drugoga formata. Naime, u ozbiljno tkivo knjige *Dojčland ... Deutschland* smijeh je mjestimice fino utkan, samo ovaj put to nije vedar i prpošan smijeh, već smijeh ljudi koji se nalaze u teškim životnim situacijama i koji se smiju sebi i svojoj gorkoj sudbini. Kranjčević je napisao tri dramska uvida u različita životna iskustva i različite stavove prema životu i životnim vrijednostima. *Dojčland ... Deutschland* bavi se problematikom hrvatske ekonomske emigracije, *Emajlirani privjesak* prikazuje ništavilo suvremenoga hrvatskoga društva, a drama *Tako i bilo* donosi sudbinu maloga čovjeka, najdosljednije predočenu sudbinu jedne žene, svojevrsne „majke Courage“ (Orešković 2010: 292) u seoskim uvjetima, koja gubi cijelu obitelj. Ovim dramama Kranjčević se predstavlja kao izvrstan zavičajnik, ali i učeni književnik. Naime, razvedenost poetičkih sustava koje njegovo

---

Bauer, Luko Paljetak, Pajo Kanižaj), već je mnogo bliskiji autorima koji se nalaze na tragu tradicionalnih bajki s bitno slobodnijim pristupom jeziku, temi i poruci (Višnja Strahuljak, Ante Gardaš). Dakle, Kranjčević pripada autorima koji modernim pisanjem i sastavljanjem bajki podsjećaju na još uvijek žive izvorne tragove tradicije, autorima koji njeguju klasičnu liniju umjetničke bajke, koju je neponovljivo ustoličila svojim jezikom i stilom pisanja još prije stotinu godina Ivana Brlić-Mažuranić, a danas ju čine vitalnom, uz već spomenutog Gardaša, Želimir Hercigonja, te Anica i Maja Gjerek. Na suvremenoj književnoj sceni moguće je prepoznati još nekoliko struja čiji predstavnici uspješno uključuju bajku u život suvremenog čovjeka, kako navodi Diana Zalar (Zalar 2010: 5-7).

va dramska djela slijede (poetika pučke,⁵ socijalno-psihološke, realističke, naturalističke i simbolističke drame) svjedoči o autorovoj stvaralačkoj svestranosti. Zavičajnomu kontekstu Kranjčević pripada ne samo podrijetlom nego i tematikom koju obrađuje u svojem književnom opusu. Zavičajna odrednica očituje se i u jeziku kojim govore njegovi likovi, psihologiji i životnom svjetonazoru.

1.5. *Suza smaragdna*

Kranjčević je uspješan i kada se odmiče od mahom ruralnih likova te se djelomično udalji od lokalnoga dijalekta, kao što je to napravio u zbirci *Suza smaragdna*, koja sadrži tri drame, a nasljeduje neke stare i uvodi neke nove elemente. Na stranicama ove knjige zastupa tezu da književnik mora biti društveno angažiran i tendenciozan, uz poštivanje zakonitosti estetike. Obraduje teme vlasti, birokracije, politike, odnosa mase i pojedinca te primitivizma društva, pri čem progovara kritičko-satiričkim tonom, koji posebno dolazi do izražaja u prikazivanju postojećega društvenoga sustava. Upotrebom standardnoga jezika Kranjčević izlazi iz zavičajnoga kruga, premda tematski ostaje vjeran provincijskomu životu i svojem zavičajnomu jeziku, pa makar i u kratkim replikama, i tako se predstavlja kao suvremeni romantičar - bori se za narodni identitet, očuvanje nacionalne svijesti i hrvatski jezik, a s druge je strane dokazao sebi i drugima da može uspješno pisati i postići duhovnost i duhovitost na standardnom jeziku.

---

⁵ Hrvatska književnost ima bogatu tradiciju stvaranja pučkih djela. Likovi iz puka, dijalozi na mjesnom idiomu, s mjestima radnje u mikrosredini te s određenim političkim i didaktičkim ciljevima karakteristike su pučkih djela. Autori su uspješnije upućivali društvenu i socijalnu kritiku nego drame visokoga stila koje imaju otežanu recepciju i koje su nedostupne širim masama. Tako svako pučko djelo ima didaktičko-prosvjetiteljsku namjenu pomiješanu s rodoljubljem ili aktualnim političkim primislima. Pripovijedajući o životu seljaka i slikajući život naroda, uz bogatu upotrebu folklornih elemenata, posebnosti dijalektnih značajka, pisci nastoje pisati poučna dramska djela za narod, približivši mu se onim najbitnijim – jezikom i izričajem. S obzirom na to da je komična radnja iznimno važna, pučko se djelo često poistovjećuje s komedijom. No, to je tipična vrsta u kojoj se tematiziraju isključivo običaji i mentaliteti nekoga određenoga naroda. Pučko djelo karakterizira izvornost građe (Bobinac 2001). Slijedeći navedene karakteristike, koje neko djelo mora zadovoljiti da bi bilo nazvano pučkim, nameće se zaključak da bi Milan Kranjčević svojim djelima mogao zauzeti važno mjesto među suvremenim rekonstruktorima pučkih djela.

1.6. *Čarolija kvaka i kava*

Kao svestrani književnik predstavlja se Kranjčević i u sljedećoj knjizi objavljenoj pod naslovom *Čarolija kvaka i kava*. Svaka je priča iz ove knjige izvadak iz života, mala sudbina pojedinca koji je unatoč svim svojim individualnim osobinama izraz i odraz čitavoga društva koje ga je odgojilo i na svoj način djelovalo na nj. Kranjčević je oštrouman, ironičan i nadasve duhovit kritičar istoga toga društva i njegovih pojedinaca. Tomu se mogu dodati jednostavnost pripovijedanja i vješta kombinatorika fabularnih sadržaja u ovim pripovijetkama. U pripovijetki *Čarolija prvoga reda* Kranjčević s izrazitim smislom za humor situacije, ali i oštrom satiričnom notom nesmiljeno šiba negativnosti i gluposti suvremenoga društva u kojem živi. U djelu se tematiziraju duševna raspoloženja i emocije glavnoga lika. Pisac nas uvodi u svijet intime: nalazimo se u doživljajnom prostoru lika, njegovih sumnji, samoispitivanja, skrivenih misli, duševnih sadržaja. Pri kraju pripovijetke postajemo svjedoci i njegove negativne moralne katarze. Tu se Kranjčević predstavio kao odličan psiholog i crtač karaktera, stvorivši pripovijetku karaktera u kojoj je postigao visoke estetske domete. Druga pripovijetka, *Crkvena i neke druge kvake*, izrazito je regionalnoga karaktera, humoristički je oblikovana i pisana dijalektom gackoga kraja, a to i je estetski najrelevantnije područje Kranjčevićeva književnoga stvaralaštva. Privlačan humoristično-satiričan Kranjčevićev izraz dolazi do izražaja i u trećoj pripovijetki koja ima slikovit naslov *Slatka aroma gorke kave*. Ističe se i njegov promatrački dar – obuhvatio je više tipova ljudi i običaja koji se polako mijenjaju i nestaju s ovih područja. Naime, radnja je ove pripovijetke pomaknuta u prošlost, za razliku od prve dvije pripovijetke čija se radnja odvija u autorovoj suvremenosti. Šireći krug svojih interesa Kranjčević je opisao stare običaje oko smrti i pokopa mrtvaca (te se time nedvojbeno stavio u komparativni odnos s Perom Budakom, koji je u dramskom ostvarenju *Teštamenat* humoristično obradio istu temu) i pritom se predstavio kao izrazito moderni pripovjedač kojemu gacki krajolik služi samo kao okvir unutar kojega istražuje folklorno-etnografske elemente i običaje, specifičnu svijest svojih junaka, njihov unutarnji život i egzistencijalnu bit. „Kranjčević je na realističko-naturalistički način izvanredno spojio folklorne elemente s humorističkim i iskričavim iskazivanjem svjetonazorskih pogleda svojih junaka, koje je okarakterizirao individualnim govorom sredine iz koje dolaze ili sredine u koju smješta radnju svoje pripovijesti (...) pri čemu je nastojao što vjernije uhvatiti te dijalektalne govore jer je osjetio da su te nerafinirane, nepravilne, nevine i spontane govorne riječi neodoljivo sugestivne svojom

nestandardnom sintaksom i svježim pučkim vokabularom pa se željeni smisao teksta, raspoloženje trenutka i osobni osjećaji mogu iskazati do kraja. Opet je, po tko zna koji put, došla do izražaja Kranjčevićeva suptilnost, svjesnost o našem čovjeku“ (Brala-Mudrovčić 2011a: 254-255).

1.7. Status

Kranjčevićeva ostvarenja pripadaju suvremenoj književnosti, a istodobno svojim temeljima stoje čvrsto na tlu na kojem žive likovi, te su ukorijenjena u nj, duboko i snažno. Takav je slučaj i s romanom *Status*, romanom o moralnim izopačenjima suvremenoga svijeta, odraženoga na mikrokozmosu, koja dolaze najviše do izražaja u ratnom bezumlju i kaosu. Po tom je ovo antiratni roman, radnja se odvija za vrijeme Domovinskog rata i poslije njega. Roman negira opravdanost svake žrtve i upućuje na besmisao bilo kojega rata. Upečatljivi likovi, dašak autentične atmosfere i ležerno pripovijedanje ostvareno dijelom u kolokvijalnom idiomu karakteristike su ovoga djela (Orešković 2012: 354-359), koje ujedno naglašava piščeve humoriističke potencijale, već prije višestruko potvrđene.

2. Filološki, etnografski i folklorni elementi u književnom stvaralaštvu Milana Kranjčevića

2.1. Materijalna, duhovna i socijalna kultura

Dijalog s vlastitom tradicijom i kulturom Kranjčević započinje djelom *In tyrannos*, izražavajući vrijednosti vezane uz materijalnu, duhovnu i socijalnu kulturu. Izbor tema prilagođen je kalendarskomu dobu godine. U vrijeme određenih seoskih poslova govorilo se o njima ili su predstavljene tradicijska kulturna baština i prošlost, ali i kazivači po nečemu specifični i zanimljivi. Velika pozornost pridana je tradicijskim obrtima koji danas nestaju. Strpljivi čitatelj/ica naučit će kako se pravi sir,⁶ peče rakija,⁷ kolju prasci, prave

⁶ „NANČA: Vidi vako: mliko procidiš, a ne kaj moj Josina natla - košće mu vrug mrvil, mliko procidiš u lonac i š njim na oganj. Griješ ga, ali ne smi ključ bacit. Unda zameš pravoga senca pa ljivaš i živo mišaš. Man vata i gruš se. Ižlješ ga u gazu, posoliš i brzo u prešu metneš. I gotovo. Eto tako“ (Kranjčević 2008/I: 48).

⁷ Muškarci danima peku rakiju, sjedeći uz kotao pričaju, a osjećaje užitka nerijetko izražavaju pjesmom, npr. „Oj rakijo rako, ja te volin jako, a ti mene rako u jarak polako ...“ (Kranjčević 2008/I: 54).

kobasice,⁸ salamuri meso,⁹ gazi zelje i grožđe u bačvama¹⁰ i mijesi masnica.¹¹ Svi su radovi bili popraćeni pjesmom i plesom, a zastupljena je i zabava, i to igranje kola ispred crkve gdje su se mladi zagledavali.¹²

Opisao je Kranjčević tradicijsko odijevanje¹³ i dio narodne baštine koji se odnosi na obradu tekstilnih sirovina te proizvodnju tekstila.¹⁴ Spomenuti

⁸ „NANČA: To se u mojoj kući oduvijek zvalo jelito ili kulen. E jelito, Nina, jelito. Kako je un gospočki! Ovi švargli meni nisu niš, mrdadu se kaj žaladija. Ako me duša zapita za žaladijon, skočin na pod, skinen dva uva i rep i skuvan. A ne ovo. Ja kulen delan od žmar, kukuruznoga brašna i krvi. Pa kad ja nji obarin, metnen kuvat, pofrigan kiseloga zelja i skuvan krunpir ucelo - mede tote li si! Niš slaje. Kakova pečenka, ma pečenka je nada to niš“ (Kranjčević 2008/I: 78).

⁹ „NANČA: (...) da bi znala eli salamura dobra ili ni, moraš zet jaje i š njin u salamuru. Ako po vrvu plive, salamura je preslana, moraš još vode nažbrijat. Ako jaje propada, salamura je neslana, treba još dodat soli“ (Kranjčević 2008/I: 106).

¹⁰ „MALČIKA: Pa ... pa vi to kaj vino očete delat. Zato si ti mene izula i oprala. NANČA: U bačvu Malčika, u bačvu! ... I ja ću s tobom. (...) Evo i mene. Gazi, tancaj po grozju, skači kaj nezdrava po bačvi. (...) Kiklju Nanča gori! Zasuči je i zametni za pas. Kaj starinjske ženske“ (Kranjčević 2008/IV: 138).

¹¹ „MALČIKA: Bože Nanča, a čemu tolika mast, a? (...)

NANČA: Gren ti peč masnicu (...) Ako počekaš da je spečen, morda i užiješ edan komad.

MALČIKA: Imaš pravo, mrsni su dani. Eto mesopusta (...). A ča će ti slaninetina i ta pečenica?

NANČA: O Malčika, ti konda si čeranja! E pa masnicu pečen. Ča ću u nju vrć ako ne slanine i mesa. (...)

MALČIKA: Ja tako ne.

NANČA: Van da kako?

MALČIKA: Vako. Utrljan masnicu od brašna, puno masti i cukra. Kakova slanina?

Unda se una nako sva razlista, kaj knjiga. A ne slanina! Takovu masnicu je pekla moja baba Ivanjica“ (Kranjčević 2008/I: 164).

¹² „Kad bi se primakla Fajbanova, pa kad bi njen brat Pere još uvečer iščetkao konje i počešljao im grive, pa kad bi im ujutro visoko podvezao repove i upregnuo ta dva fuksa pod ‘gripu’, a pod njima se ‘crna zemlja trese’, pa kad bi ona preko gripe straga prebacila ‘najlipšu šarenicu’, pa bi se ona sa svojim prijateljicama prekrila biljcem, a pod nogama im tople cigle, pa kad bi se ‘u pismi’ dosankalo u grad, pa kad bi se pred crkvom sjatilo toliko mladoga svijeta da nije trebalo prtinu graditi jer bi mladost utabanala snijeg da je to bila ravna bijela ugladena površina, pa kad bi se uhvatilo jedno, pa drugo pa treće kolo, krenulo bi sve polako ‘dva koraka naprvo, edan ozad’, pa sve brže i beže, pa kad bi pala naredba ‘okreni’, pa ‘u mestu’, pa kad bi nastalo napjevavanje... Nikome nije bilo hladno, nije tome čvika mogla ništa, iz glava i pleća sve se pušilo od topline, lica crvena, ruke tople“ (Kranjčević 2011a: 111).

¹³ „NANČA: (...) Dan mu dugačke gaće od fanele na veziće, belu košulju. Anjucug ima još od pokojnoga čaće i šubaru. Ne će šubaru da je to po vlašku, van krljak. Pa kasan ga tako uriktala, da znaš da je mogal med prave ljude, a da i ne špota“ (Kranjčević 2008/I: 65–66).

¹⁴ „NANČA: (...) Eto, to Van je velika trlica (...) Vidite, ovo van vako klepeće. Tote se mećedu konoplje i manito se po njimi tuče... Za vunu su van grdaše. Una se ne tare na

su prepoznatljivi motivi ovoga dijela Hrvatske biljac (vuneni pokrivač) i coklje (vunene papuče).

Razjašnjeni su pojmovi i pojave vezane uz neke blagdane (npr. šikalci,¹⁵ uskršnji običaji,¹⁶ način proslave Fabijanove¹⁷), zanimljiv je postupak proizvodnje sapuna („Metni u kotal košća, stare grancljive slanine, ako se kajji loja dočepaš, skuvaj, vrzi sode i - eto ti sapuna. Dvajst, trist kil. Godina dan mirna“ [Kranjčević 2008/II: 205]), a spominjanjem vlačare (Kranjčević 2008/II: 38) podsjeća na veliku važnost koja se nekada pridavala vuni kao osnovnoj sirovini za proizvodnju odjeće, obuće i posteljine.

Današnji mladi ne znaju kako se „zdiva voz sena“ (Kranjčević 2008/II: 44), ne znaju liječiti otekline oblogom od „burova“ (Kranjčević 2008/II: 14), gatati pomoću luga,¹⁸ ne vjeruju u mračnjake (mitsko iznimno visoko i prozračno biće), prizivanje duhova (Kranjčević 2008/I: 196), a ni vještice ne tjeraju „belim lukom i tamjanom“ (Kranjčević 2008/IV: 72), rublje ne peru na starinski način,¹⁹ ne svadbuju kao nekada²⁰ (premda su se neki di-

---

trlicu... (...) E, ode je koloveat, evo ga. Ode vržete preslicu s kudiljon, vrti nogon i predi. A znate Vi kako je to težak posal! (...) Kad predi kudilju, vajk žvalami čapaj kudilju (...) pa se to znalo više puti rastrovat, nateć, na zlo se dat...“ (Kranjčević 2008/III: 215-216).

¹⁵ Šikalci – ophodari na blagdan Nevine dječice; u ophodare ne idu žene (Kranjčević 2008/III: 48).

¹⁶ Opisana su sva uskršnja jela: ofarbana jaja, kuhani pršut, pečeni tukan, sarma, svinjetina s ražnja i razne vrste kolača te načini njihove pripreme (Kranjčević 2008/III: 182-189).

¹⁷ Sv. Fabijan zaštitnik je grada Otočca pa se za taj blagdan održava veliki zbor oko glavne crkve u kojoj je glavni oltar toga svetca. Nekada su ljudi sa sela nosili sa sobom lonac u koji se „metne zelje i mrs“ u grad, koji bi onda „dali u birtiju u donjem gradu (...) ili kadi drugdi, kuvat. Dok si na maši, dok se pred crkvon ispivaš i naigraš, dok ti noge ozebedu, unda greš u birtiju. Tamo te dočeka kivan mrs, pa lipo poiš. Zericu još po gradu, jopet k crikvi i za konak košon kući“ (Kranjčević 2008/I: 141-142).

¹⁸ U praznovjerju lug ima veliku moć. Kada netko želi zlo nekome onda mu na put stavi luga ne bi li onaj komu je namijenjena čarolija „nagazio“ i tako doživio neko zlo. Tada mogu pomoći obično starije ženske osobe koje „križaju kad ki nagazi, ne daj bože“ i znaju „izreć proti nagaza i proti uroka“ (Kranjčević 2008/III: 133-134).

¹⁹ Rublje se nekada pralo na poseban način: slagalo se u „maštel“ (drvena kaca), po svakom sloju se posipao pepeo – „bijeli, fini, sitni, ’pregoreli lug“, a onda se to sve polijevalo vrućom vodom. „Valjalo je neko vrijeme pričekat, da voda prodre do dna, kroz rublje. Zatim je baba podigla štap, smješten u drvenu cijev uz dugu maštela i kroz rupu na dnu potekla je lukšija. Baba je hvatala lukšiju u kablicu, a Marica ponovo ulijevala u maštel, sve tako dok se voda ne rashladi, a onda ponovo s njom u kotao da se zagrije, i tako najmanje četiri puta da bi rublje bilo dobro pareno“ (Kranjčević 2009b: 90-91). Nakon parenja rublje se nosilo na rijeku gdje se ispiralo u hladnoj vodi.

²⁰ Nekada je bio običaj da je mladoženja s roditeljima i kumom išao isprosit djevojku njezinoj kući. Nosili su vino, pogaču „jajetom premazanu“ i crvenu krupnu jabuku. Nakon dogovorena vjenčanja djevojčin otac ispaljuje „s ganka dva hitca iz kubura, dajući do znanja da je u njihovoj zadruzi cura zaručena.“ Svatovi su bili uglavnom s malim brojem

jelovi svadbovanja i do danas održali, npr. blagoslov mladenaca²¹), ne kose travu kosom koju je potrebno klepati i brusiti.²² No, mladi rado sjede na kuterevskim stolčićima, koje i danas mogu kupiti na sajmu koji se već stotinama godina održava srijedom u Otočcu.²³

Kranjčević se oslanja na folklor i u bajkama, inače povlaštenoj vrsti usmene proze (Bošković-Stulli 1997: 18), pomoću kojega je postigao privid davnine i izvornosti. Zamjetno je i konkretno povezan s hrvatskim tлом i tradicijom. Uspješno je povezoao bitne odlike klasične bajke s konkretnim imenima krajeva, ljudi i običaja. Bajke su pažljivo građene i ispisane bogatim i biranim jezikom. Toponimi su stvarni (u bajkama su toponimi iznimka, a ako ih ima, onda su najčešće mitski, kao npr. u *Pričama iz davnine* Ivane Brlić-Mažuranić). Uočavaju se različiti elementi pitoresknoga pejzaža: šume, rijeke, potoci, polja, livade, mlinovi, dvorci ...

Autor pokazuje veliko zanimanje za sva očitovanja narodnoga duha, za sve oblike folkloru, sugerirajući da je došlo vrijeme za spašavanje stare predaje i narodne pripovijetke, kako ne bi zauvijek iščeznule. Živo, uzbudljivo, tajanstveno i neobično može biti i na dobro poznatim zemljopisnim lokacijama, na kojima su se nekad davno nalazile građevine koje Kranjčević spominje. Dvorac na Fortici, kupanje na Šatriću, šuma u Kuterevu, mlinice na izvorima i krakovima Gacke ... uskrsnuli su u svoj svojoj ljepoti na stranicama ove knjige, postižući ne samo obrazovni već i odgojni cilj.

---

uzvanika koji su do pola noći slavili u mladinoj kući, a onda bi se prelazilo mladoženji (Kranjčević 2009b: 48-50).

²¹ „Došli mi (mlada i mladoženja) do kuće, čeka nas svekrva, još nekoliko žen i bab š njon. Bacila una na prag biljac i veli da kljeknemo. Kljeknušmo. – 'Dica, ča vi tražite?' – pita una. – 'Božji blagoslov' – veli Steva. Prekriži una nas svićenon vodon i daje nan čaše crnoga vina, mi malo popišmo i bacišmo čaše preko sebe. Unda po nami babe bacišu šenicu i tako to“ (Kranjčević 2010a: 20-21).

²² „Tek se počelo daniti, edva pjevci drugi put otpjevali. Krenuli mi kositi, rosa, Ilija prvi, Dane drugi, ja za njima, a na kraju moj čaća. I kosimo mi. I tako mi kosimo, vidim ja da na dićacima pjena skočila, švic košulju probija. Stigujem ja. A imala ja pravu kosu, turkinju, čaća kupijo srjedom na sajmu u Otočcu od bosanca, i još je dobro naklepa, ma reže ona ka britka sablja. I tako otkos za otkosom, s ove strane do šušnja prodi amo, a na drugu stranu nazad. Nema da se dođe na kraj reda pa se zabaci kosa i pješice natrag. A jok! Počele se kose i tupiti, čipa tvrda, kliže po kosi. Brusimo mi, a kose se zamrkale. Red mome čaći pod ljesku pa klepati kose. Prostro on ćurak poda se, nalaktijo se na ljevu ruku, i klepa, klepa, i gleda kako mi kosimo“ (Kranjčević 2010a: 200-201).

²³ Marija Terezija 1774. godine odobrila je održavanje sajmovanja srijedom (Holjevac 2009: 118).

2.2. Tradicionalna gradnja kuća, tradicionalne sprave za pravljenje odjeće i obuće, sječa drva, mlinarenje, plavarenje, ognjište

Tradicionalna kuća spominje se u priči o Ivici i Marici, pri čem se saznaje koja je bila glavna poslastica u prošlosti naroda ovoga kraja:

„Al' ni' to bila obična kućica, a jok! Zidi su joj bili uzidani od kocak' cukra, a krov pokriven landama kruva. Dica vidila cukar i krup pa trk do kućice. Svako čapi landu kruva iz krova kućice i zubima odškrne komadić zida od cukra. Idu uni i čudidu se kako to da kućica napravna od cukra i kruva, a njeva od kamenja i pokrivena šimlon“ (Kranjčević 2009a: 19-20).

Koliko je sukno bilo cijenjeni odjevni materijal dokazuje i činjenica da je Crvenkapica imala suknenu kapicu (Kranjčević 2009a: 27-28), a kako se koristi vretenom i kolovratom saznaje se iz priče o Trnoružici (Kranjčević 2009a: 161).

Oprema za konja opisana je u priči *Palčić*, a važnost i danas popularnoga sajma u Otočcu naglašena je opetovanim spominjanjem sajma (npr. šešir i čizme za Mačka u čizmama kupljene su na sajmu, Pepeljugin otac odlazi na sajam).

Sječa drva bila je najunosniji i najvažniji posao ljudi ovoga šumovitoga kraja, pa se time bavio i otac Ivice i Marice koji je drva prodavao na sajmu, košnju i žetvu na poznatim lokacijama na starinski način vrše podanici grofa Jure iz priče *Macan u čizmami*, dok naporan i težak posao koji su obavljale nekadašnje žene (nošenje vode u kablici na glavi iz rijeke za potrebe kućanstva) obavlja i kraljevna Malčika (*Kralj Bradonja*).

Proizvodnja brašna bila je iznimno važna pa se u nekoliko navrata spominju mlinari i mlinice kojih je nekada bilo mnogo. Popis svih nekadašnjih mlinica nalazi se u *Zlatnoj guski* (Kranjčević 2009a: 141). Vuk, koji vodi borbu s jarčićima, svoje šape bijeli u mlinici u Švici (Kranjčević 2009a: 13).

Plav, prijevozno sredstvo rijekom Gackom koje je danas uvršteno u nematerijalnu kulturnu baštinu Republike Hrvatske, prevozi kćeri kralja Pilje dok idu na sastanak s kraljevićima koji su stolovali u dvorcu na Prozorini (*Dvanaest kraljevi 'ćeri*), ali je i pomoću plavi ribar uhvatio zlatnu ribicu na Švičkom jezeru (*Zlatna ribica*).

Ognjište, mjesto okupljanja ukućana u davna vremena, mjesto gdje se rađalo i umiralo, sveto mjesto nastavljanja svake obitelji²⁴ spominje se više

²⁴ Ognjišta su svojim djelima opisivali mnogi lički pisci, npr. Pero Budak (Brala-Mudrovčić 2011b: 69-87).

puta i tako se naglašava njegova važnost (npr. *Pepeljuga*, *Palčić*, *Jaki šnajderčić*).

2.3. Narodna vjerovanja/praznovjerja

Kranjčević nije zaboravio zabilježiti ni davna vjerovanja, odnosno praznovjerja ovdašnjega naroda. Tako su npr. gatanja i čaranja povezana s danima u godini koji se nazivaju kvatre, kada je obično loše vrijeme pa su znakovite i slikovite rečenice koje opisuju vješticu kao oličenje zla: „Kad se na kućici otvorišu vrata i na vrati im se pokaza nekva baba, 'e l' vrag 'e l' baba, ružna kaj kvatre, na svitu niš' ružnije nisu oni vidili“ (Kranjčević 2009a: 20). Inače, „smatra se da je riječ bajka nastala od riječi 'bajati', što je u narodu značilo govorenjem posebnih riječi i obavljanjem posebnih radnji otklanjati zlo od nekoga, ili ga navlačiti na koga; lijepo plesti priču oko nečega“ (Zalar 2010: 8). Stoga su narodna vjerovanja/praznovjerja iznimno bogata jer je ljudima bajkovito pričanje bilo od životne važnosti. Neobičnost u Kranjčevićevu pisanju najbolje dolazi do izražaja u opisima čudesnih bića. Čitatelji su iznenađeni Kranjčevićevom predodžbom tih bića koji imaju sasvim ljudske osobine: npr. kralj je naredbom vještice potjerao iz Gacke pa se u bajci *Šest labudov* čudom čudi kako jedna, na koju je naišao, nije poslušala njegovu naredbu. Sve do danas u živom su se pučkom praznovjerju očuvala primitivna mitološka vjerovanja u vještice, vile i zmajeve (Bošković-Stulli 1962). Dakle, radnje su povezane s prirodnim ambijentom, a patinu drevnosti daje arhaičan ton pisanja. Priče su dinamične, djeluju uzbudljivo i napeto, a likovi su sasvim novi i originalni.

2.4. Gačanski jezični idiom

„Svakako najzaslužniji i najvažniji za uspješnu preradu je jezik. On u ovim tekstovima i ima najveću vrijednost. Riječ je o sočnoj, zdravoj i živoj uporabi gacke čakavštine koja se i ovaj put potvrdila kao nevjerojatno gipka, fleksibilna i moćna za izricanje svih i najsloženijih situacija. Zapravo je autor ovim bajkama još jednom potvrdio kako naš gačanski jezični idiom pripada redu svih onih na kojima su nastala velika književna ostvarenja. Zahvaljujući Kranjčeviću i ovim bajkama naš 'ča' nije nekakav egzotičan, nezgrapan i neugledan već podatan i ono što je najvažnije – živ. I ovaj put zabilježio je niz frazema koji su vrlo slikoviti i zbog svoje višeznačnosti moćni u umjetničkom tekstu“ (Orešković 2010: 275). Budući da je Kranjčević pristalica preciznosti mjesnih govora, na svim jezičnim razinama vrlo

vjerno preslikava značajke pučkoga jezika. Frazeologija i leksik preuzeti su iz svakodnevnoga govora ljudi iz Gacke. Frazemi su vjerno zapisani, čime je sačuvana izvornost i autentičnost jezika za budućnost (npr. „lakše je pazit na vriću buv' neg' na curu“ kaže otac dvanaest kćeri; princ za Pepeljuginu posestre „ni' maril kaj ni za lanjski snig“; mačak je zadovoljan kad njegov plan „gre kaj po loju“). Svojom jednostavnošću, ali bogatim specifičnim slikovnim izrazima, jezik bajki uvodi čitatelje u narodne dragocjenosti i približava ih narodnom duhu. Uopće su likovi zapojeni tradicijom, narodnom pjesmom i pričom.

2.5. Običaji vezani uz smrt

Zanimljivije su Kranjčevićeve literarne obrade običaja²⁵ vezanih uz smrt. Neki su od njih naznačeni već u knjizi *Suza smaragdna*, a razrađeniji su u dramama *Dojčland ... Deutschland*. Stariji ljudi misle i spremaju se na smrt raspoređujući svoju imovinu, pripremajući robu za smrt i primajući od svećenika pomazanje. Nakon što nastupi smrt otvara se „prozor da duša more izać“ (Kranjčević 2010a: 259), a mrtvac se uređuje i postavlja na stol:

„pa n nj koperte,²⁶ pa po njima šarenicu.²⁷ Sve ja naredila. I dušice ja napravila, i zapalila, prozor zaškurila, na ogledalo metnula crni rubac, na luster isto rjedak crni rubac. Sve ja napravila. (...) Obučem se u crno, povežem crni rubac, crne čarape i na noge obujem crne šlape (...). I tekar ja tada ošla do prve komšije. Kad ona mene vidila u crnini, zinula pa pita: – „Roža, da nije kako zlo?“ – „Umro Ilija“ – velim ja“ (Kranjčević 2010a: 259).

Iz navedenog se primjera vidi da je nošnja postala najneposredniji način obavještanja zajednice o smrti. No prava riznica podataka o umiranju jest knjiga pripovijedaka *Čarolija kvaka i kava* gdje se u detalje opisuju čuvarina, križanje mrtvaca, pravljenje škrinje, organiziranje sprovoda i drugi običaji vezani uz umiranje. Uređuje se prostor gdje se nalazi umrli (zamračuju se prozori koji se nipošto ne otvaraju iz bojazni da ne uđu unutra leptiri), mačke se zatvaraju, obično ispod bačve, iz praznovjerja da ne bi slučajno preskočile preko mrtvaca koji bi se onda pretvorio u vukodlaka (Kranjčević

²⁵ O običajima postoji mnogo etnoloških zapisa, dane su definicije običaja, istaknuto je njegovo značenje za zajednicu čiji se život odvija u ustaljenim tradicijskim okvirima koji za tu zajednicu nisu isprazna forma, nego imaju svoju važnost. O tom individualnom ili grupnom obliku ponašanja u sasvim određenim situacijama uvjetovanom tradicijom pisao je, primjerice, Stjepan Hranjec u djelu *Međimurski narodni običaji*.

²⁶ Koperta – ukrasni pokrov za krevet od industrijskoga platna, na čijoj se jednoj strani po dužini prostirao kakav bijeli vez ili izrađena čipka.

²⁷ Šarenica – ukrasni vuneni pokrivač.

2011a: 197), a iz istoga praznovjernoga razloga netko uvijek čuva mrtvacu u čuvarinama, prekrivaju se sva zrcala, pale lumini,²⁸ koji moraju „gorjeti 40 dana nakon smrti neprekidno“ (Kranjčević 2011a: 206), dolaze ljudi križati umrloga (Kranjčević 2011a: 178–179), a žaljenje za pokojnikom primjere-no je ženama koje onda glasno nariču „u desetercu kojim su se veličale pokojnikove vrline, izražavala bol i žal za njegovim gubitkom i žalili oni koji iza njega ostaju u ovoj dolini suza“ (Kranjčević 2011a: 171). Spomenutom nošnjom žene više izražavaju žalost od muškaraca. Obično žene i otkrivaju pokojnika kako bi vidjele „u što je odjeven“ (Kranjčević 2011a: 180).

Muškarci su tijekom jedne ili dvije noći čuvali umrloga i pritom se uglavnom dobro zabavljali, pušili i pili (Kranjčević 2011a: 193–194), a u međuvremenu je netko vičan tišljarskomu zanatu pravio škrinju od dasaka, koje su se ponekad desetljećima čuvala na tavanu (Kranjčević 2011a: 187) jer smrt može uvijek iznenaditi. „Lijepa škrinja je više na cijeni od samoga groba, ma spomenik na grobu je slabašna konkurencija toj škrinjetini, tako se barem drži“ (Kranjčević 2011a: 186). Ljudi su majstoru uglavnom pomagali oko piljenja i blanjanja dasaka, a strugotina se nije bacala već se stavljala pokojniku pod glavu (Kranjčević 2011a: 204) jer „ne daj ti Bože metnut košunelčić²⁹ od perja, to ni’ dobro!“ (Kranjčević 2011a: 180). U dolje navedeno literarno tkivo Kranjčević je utkao opis običaja vezanih uz pokop:

„Tisuću je tu bilo obveza i poslova, trebalo je otići u grad kupiti stvari koje nedostaju za pokop. Nije bilo crnoga flora, tanke „svilene“ trake kojom će se nosačima pokojnika vezati bijeli ručnik za nadlakticu, kojom će se vezati ručnik i dvije poveće bijele svijeće na raspelo, pa ručnik na teški i masivni hrastovi križ pokojnika kojega će Slavko napraviti, pa prišiti svima muškima iz obitelji na „livi bezec“ na kaputu da se zna da su u žalosti, trebalo je kupiti plastične vijence, Slavku je trebalo kupiti „nakiće“ od pozlaćena kartona za kovčeg. Trebalo je kupiti kave, potrošeno je već toliko koliko obitelj ne bi potrošila u godini dana, svašta je trebalo“ (Kranjčević 2011a: 205).

Nadasve je zanimljiv opisani običaj nošenja prti:³⁰

„Prt“ ne donose samo oni koji su u rodu, znaju ga donijeti i susjedi, ali i oni koji su s ražalošćenom obitelji u izuzetno dobrima i prijateljskima odnosima. Za „prt“ bi se obično klala velika kokoš, nije se nosila živa, zatim bi se spekla „glava kruva“, pečena u najvećoj tepsiji, te litra rakije, a u novije vrijeme u torbu bi znala upasti kutija kupovnih keksa ili napolitanki,

²⁸ Lumini – žišci koji plutaju u čaši s uljem i vodom, a pale se za pokojnikovu dušu.

²⁹ Košunelčić – mali jastuk.

³⁰ Prt – zavežljaj, neka količina namirnica koja se nekomu daje.

dvadeset deka kave, umjesto rakije boca Badelova konjaka. Svašta je znalo završiti u prtu“ (Kranjčević 2011a: 208),

koji je imao svrhu pomoći obitelji umrloga u najtežem trenutku:

„Lijep običaj je nalagao da se svakoj ženi koja donese „prt“ (muškarci nisu nikada nosili „prt“, bila bi to prava sramota) stavi barem nešto u torbu kad bude išla iz kuće žalosti svojoj kući. Zapravo, bio je to uzaludni trošak uz veliku hvalu, dobar, davno zaboravljeni običaj da se donošenjem hrane obitelji pomogne u najtežem trenutku smrti, ali se premetnuo u čistu etiketu. Zato se pomno pazilo tko će primati „prte“ da se zna čija je čija torba i što će se i koliko će se uzvratiti na donesene darove. Mariji se nekoliko puta dogodilo, bilo joj je sve to jako glupo ali preko svekrve se nije moglo, morala je nositi „prt“, da su joj u torbu stavili iste stvari koje je i donijela, doslovno iste. I čemu onda sav taj trud? Čemu onda sav taj protokol?, pitala se Marija i većina mladih žena. Ali „bolje da nestane sela nego običajov“ pa se taj običaj održavao još uvijek“ (Kranjčević 2011a: 208–209).

Zaključna razmatranja

Opisani književni opus svojim sadržajem zaokuplja pozornost i pomaže spoznati prošlost, život, običaje i kulturno stvaralaštvo dijela hrvatskoga naroda koji se stjecajem raznih povijesnih okolnosti našao i ostao živjeti na prostoru oko rijeke Gacke. Podrijetlom neraskidivo vezan za konkretni prostor, Kranjčević znalački govori o prošlosti, naseljima, životu i načinu življenja, govoru, običajima i duhovnom stvaralaštvu. Predstavio se kao marljiv i savjestan sakupljač izvornih podataka dokumentarnih u istraživanjima, koje je obradio i utkao u svoja djela. Njegova istraživanja nerijetko otkrivaju nepoznate svjetove. Uspio je oslikati realno i uvjerljivo svijet predaka, njihov život u stvarnim uvjetima njihova vremena i tako sačuvati spomen na njih i na njihove vrijednosti od potpunoga zaborava, koji je neminovan ako se ne ostave pisana svjedočenja živih. Kranjčević je rado slušao svoje rođake i susjede, znanice i strance koji poznaju stara vremena, koji znaju kako se nekada živjelo, radilo, stvaralo, kako su se ljudi međusobno družili i zabavljali, a oslanjao se i na duboko proživljene i dobro zapamćene vlastite doživljaje iz djetinjstva. Njegovo znanje, koje je stekao baveći se folklornom baštinom (materijalnom i duhovnom kulturom ovdašnjih Gačana), i životno iskustvo, uz objektivnost i kritičnost, obilježja su njegova rada.

Stvorena predodžba o gotovo nestalom svijetu, običajima i vjеровanjima ljudi iz bliže ili dalje prošlosti, utemeljena na suvremenim etnološkim spoznajama, zastupljena u svim autorovim literarnim ostvarenjima, ispri-

povijedana je osobnim poetskim stilom. Kranjčević bira temu (tradicijsko graditeljstvo, životni običaji, vjerovanja u nadnaravna bića i sl.), a njegova vještina određuje čitljivost napisana surječja, inventivnost kombinacija i oštroumnost zaključaka. Uspio je pokazati da je kulturno nasljeđe iznimno bogato te da bi bilo važno sustavno etnološki istražiti čitav prostor naseljen gačanskim stanovništvom, jer temelj zavičajne, etničke i nacionalne svijesti počiva na mogućnosti spoznaje samih sebe kao posebnosti kojoj smisao daje cjelina. Čovjek osjeća da se kulturni identitet počinje graditi u sredini za koju je najneposrednije vezan.

Literatura

Izvori

- Gačanska tradicijska kuharica: povratak zaboravljenih okusa*. 2005. Milan Kranjčević, ur. Zagreb: Hrvatska gospodarska komora.
- Kranjčević, Milan. 2004. *Ričnik gacke čakavščine. Konpoljski divan*. Otočac - Rijeka: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke - Grafrade.
- Kranjčević, Milan. 2008. *In tyrannos I–IV*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2009a. *Bajke za maće i 'ne zericu veće*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2009b. *Kičmasa*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2010a. *Dojčland ... Deutschland*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2010b. *Suza smaragdna*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2011a. *Čarolija kvaka i kava*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Kranjčević, Milan. 2011b. *Status*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.

Sekundarna literatura

- Bobinac, Marijan. 2001. *Puk na sceni. Studije o hrvatskom pučkom komadu*. Zagreb: Zavod za književnost Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

- Bošković-Stulli, Maja. 1997. Uvod. U: *Usmene pripovijetke i predaje*. Maja Bošković-Stulli, prir. Zagreb: Matica hrvatska.
- Botica, Stipe. 1990. *Biserno uresje*. Zagreb: Mladost.
- Botica, Stipe. 1995. *Hrvatska usmenoknjiževna čitanka*. Zagreb: Školska knjiga.
- Brala-Mudrovčić, Jasminka. 2011a. Čarolija kvaka i kava. U: Milan Kranjčević. *Čarolija kvaka i kava*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Brala-Mudrovčić, Jasminka. 2011b. Dramski prostor, vrijeme i likovi u dramama Pere Budaka. U: *Redefiniranje tradicije: dječja književnost, suvremena komunikacija, jezici i dijete (Redefining Tradition: Childrens Literature, Contemporary Communication, Languages and Children)*. Ante Bežen i Berislav Majhut, ur. Zagreb: Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu - Europski centar za sustavna i napredna istraživanja.
- Holjevac, Željko. 2009. *Gackom kroz povijest*. Otočac: Hrvatski radio Otočac.
- Kekez, Stipe. 2004. Vrijedan prinos proučavanju gacke čakavštine. *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje* 30(1): 270–272.
- Kovačević, Manja. 2005. M. Kranjčević: “Ričnik gacke čakavščine”. *Lička revija*: 5.
- Lulić Štorić, Jasenka, Olga Oštrić, Branka Vojnović Traživuk. 2005. *Narodne nošnje sjeverne Dalmacije*. Zadar: Narodni muzej Zadar.
- Orešković, Snježana. 2010. Osvrt na literarna izdanja Milana Kranjčevića u 2009. g. u Otočcu. *Vrilo, godišnjak župa Otočkog dekanata*.
- Orešković, Snježana. 2012. Pogovor. U: Milan Kranjčević. *Status*. Otočac: Katedra Čakavskog sabora pokrajine Gacke.
- Težak, Dubravka. 1998. *Bajke*. Zagreb: DiVič.
- Zalar, Diana (prir.). 2010. *Stala vila da napoji konja*. Zagreb: Knjiga u centru.

Ethnographic and Folkloristic Elements in Milan Kranjčević's Writings

Milan Kranjčević's writings are a precious source when it comes to researching traditional ways of life in the Otočac area. Kranjčević's writing is characterised by exhaustive descriptions and an acquaintance with almost every detail encompassing life in the Gacka River Valley. He wrote about traditional house construction, and proverbial sayings about seasonal customs, agriculture and cooking. He also provided data about language, described various festivities, and noted folk wisdom

about numerous events, thoughts about the world and life. We can find a contextual dimension which is of importance for the ethnological and folkloristic approach - Kranjčević provided information about the function of folklore elements as part of various customs. This paper identifies ethnographic and folkloristic elements in Kranjčević's writings.

Keywords: Milan Kranjčević, Gacka region, tradition, ethnography, folklore